

Budget 195

195

1809

SCHVARCZ GYULA

PROGRAMMJA.

4.

PEST,
AIGNER LAJOS
1872.

557279 0482

DE BALLAGI GÉZA.

PEST, 1872. FANDA ÉS FRONA NYOMDÁJÁBÓL.

I.

Magyarországnak nincs mit mulasztania többé.

Ha nem használjuk föl a jelent, melyre befolyhatunk : akkor áldozatul dobtuk oda a körülmények nyomásának, a szomszéd polgárosodások föloszlató erejének hazánk legközelebbi jövődjét.

Ha nem emeljük hazánk értelmi, erkölcsi, anyagi erőit az eddigieknél nagyobb szerű mérvekben : akkor alámerülünk a népek léttusájában.

Ez volt a kor intő szava. — Az eddigi többség azonban nem értette meg.

Kezében volt a hatalom : de a mit a reformok terén létrehozott, az oly alaprajz, mely sok tekintetben inkább gátolja, mint előmozdítja a korszerű haladást, Magyarország regenerációját.

Igen, de hát remélhetünk-e korszerűbb reformokat, mindaddig, míg nem fog létre jönni oly ellenzék, mely eltalálja végre azon irányt, a melyre a nemzetnek az átalakulás e válságos éveiben valóban szüksége van, — oly ellenzék, mely képes legyen az eszmék erejével hatni a pártok jelen meddő helyzetére, s a mely bírja is a maga kormányképességét a tényleges viszonyok közepette érvényre juttatni?

Lélekemelő az egyenetlen küzdelem, melyet ellenzéki pártjaink a hazánk és Ausztria közti viszony kérdésében mai napig folytatnak.

Ámde, nem teszi-e az ellenzék egyik része a maga kormányképességét oly változásoktól föltételelessé, a melyeknek előidézésére — a mint a dolgok jelenleg Európában állanak — nem egy pártnak, de magának tán az egész nemzetnek osztatlan erőfeszítései is elégteleneknek bizonyulnának?

És — várhatnók-e a korszerű haladás rendszeres politikáját a balközéptől, míg programját e párt kizárólag oly jelszókra szorítja, a melyekért — mint az önálló magyar hadseregért — mindnyájan lelkesülünk ugyan, de a mely jelszóknak, *miként e párt programja bevallja, maga sem hisz* azonnali megvalósíthatásában, — egypárttól, mely elismerésre méltó kitartással küzd ugyan a szabadelvűség általános követelményei — mint a vallás szabadság, jog-egyenlőség, sajtószabadság — mellett, de nem tűzvéni maga elé határozott programot Magyarország állami berendezésének tüzetes reform kérdéseiben, minden hazafias buzgalma mellett is oly gyakran segíti leszavazni hazánknak művelődésállami életföltételeit, közművelődésünk, népnevelésünk legnagyobb érdekeit?

E helyzet tarthatatlan.

Ha valaha szükség volt, úgy most van szükség oly ellenzékre, mely meg is tudja értetni a nemzettel, hogy mire törekszik a reform terén?

Ha valaha szükség volt, úgy most van szükség oly ellenzékre, mely midőn a nemzetet ismét egy nehéz küzdelemre hívja föl, ne *tegye ezt oly ígéretekkel*, a melyeket maga is beismeri, hogy egyhámar *beváltani nem remél*.

A politika nem vallás, mely egy túlvilági létre készíti elő híveit.

A politika csak akkor felel meg föladatának, ha bir legalább erkölcsileg, annyit nyújtani a vele egykorú nemzeteknek, mint a mennyit tőle az alkotmányos küzdelemben megkövetel.

Hazánkban ez időszerént a politikai pártok programjaink élére még mindig azon álláspontot helyezik, a melyet az 1867 : XII. törvénycikkkel szemben elfoglálnak.

Én programom élére a korszerű haladás érdekeit állítom, azon nagy érdekeket, melyeket a belreformkérdésekben kielégíteniünk kell, ha könnyíteni akarunk a nép helyzetén, a mennyire csak lehet, s ha Magyarország jövőjét megakarjuk menteni.

A perszónál-uniót óhajtom én is, — önálló magyar hadsereg, önálló pénzügyre törekszem én is: de nem akarom sem magamat, sem a népet azon hitben ringatni, miszerént főnálló viszonyaink közepette a hazafias akarat a mi országgyűlésünk részéről már egy magában elég arra, hogy hazánk önálló államiságának midez attributumokat rögtön megszerezhesse; és mert van elég bátorságom enmagamnak mindezt bevalani: bűnnek tartanám a haza ellen, meddő várakozásban fecsérelni el az időt, s nem arra irányozni öszves erőink megfeszítésével alkotmányos működésünket, miszerént — a mennyire csak a főnálló közjogi alap lehetővé teszi, Magyarország értelmi, erkölcsi, anyagi erőit kifejthessük.

Tegyük műveltté a népet, — emeljük a nép közerkölcsiségét — fokozzuk a nemzet munkaképességét, vagyoni állását: és bizonynyára nagyobb biztosítékokat fogtunk

szerezni Magyarország jövőjének, mintha a nemzet buzgalmát kizárólag, vagy túlnyomólag oly földadványokra irányozzuk, a melyeknek a kérlelhetetlen helyzet egyelőre biztos sikert nem ígér. Jobb lenne, beismerem, ha már egy önálló nemzeti hadsereg, pénzügy s külképviseletetés védve alatt munkálhatnók a belreformok terén és a korszerű haladás irányában Magyarország regenerációját; ámde, ha már a dolgok úgy állanak, hogy ez idő szerint választanunk kell a között, hogy vagy lehetővé fogunk haladéktalanul, már a legközelebbi országgyűlésen tehetni korszerű reformokat belintézményeink körében, a kormány eddigi belpolitikájának megbuktatása által, de ez esetben államiságunk attributumainak öregbitésére nem lehet programmunkban a fősulyt fektetnünk, — vagy jövőre is minden lépten-nyomon első sorban fogjuk követelni államiságunk attributumainak öregbitését, — de józan reménye, biztos kilátása nélkül annak, hogy akár az önálló nemzeti hadsereget, akár az önálló pénzügyet elérhetnők, — ha mondom, e kettő közt kell választanunk: akkor bizonyára jobb, ha nem halasztjuk holnapra, a mit megtehetünk ma, s könnyítünk a nép terhein, előkészítjük hazánk jövőjét józanabb, igazságosabb adórendszer behozatala, az igazságszolgáltatás hiányainak kipótlása, közegészségügyünk, iparunk, kereskedelmünk, földművelésünk mindenekfölött pedig közoktatásügyünk emelése, — s a teljes jogegyenlőség, vallásszabadság, egyáltalán egyéni szabadság, korszerű önkormányzat, s a törvények uralmának behozatala által, még azelőtt is, mielőtt a mindnyájunk által óhajtott perszonál-uniót elérhetnők, — mintha oly jelszókkal hívjuk föl a választási küzdelemre a nemzet tömegét, a mely jelszókat a legközelebbi országgyűlésen érvényre juttatni, pl. önálló nemzeti hadsereget fölállítani — az emberi valószínűségek határain belül — nem lehet, s mintha ily jelszókat tüzvén az ellenzéki program élére — jelen körülmények közt — lehetetlenné tesszük az

ellenzék többségre jutását, s ez által a kormány eddigi téves belpolitikájának megbuktatását.

Az államok létalapját ma már a nemzet műveltsége, erkölcsi értéke, közgazdasági életképessége képezi; ezek azon tényezők, melyek hazánknak is a jövőt ma már egyedül biztosíthatják. Fokozzuk ezeket föl minél előbb az európai színvonalra: és megszereztük Magyarország jövőjének azon biztosítékokat, melyeket tőlünk semmiféle vereség a csatamezőn többé el nem rabolhat; — használjuk föl az időt, mert, ha a keleteuropai válság e végzeteljes éveit meddő küzdelemben töltjük el, megengedvén állandósulni azon téves kormánypolitikát, melyre még az 1867-diki alapon is javítólag hathatnánk: akkor, az egységesült Németbirodalom és Oroszország iszonyú erőinek bomlasztó hatása alatt, itt, a Dunavölgyben a népek polgárosodása oly fejlődést veend, melyet — ha majd elérendjük is az örömnapot, melyen önálló nemzeti hadseregünket fölállíthatjuk, — nem leszünk többé képesek, még a legfényesebb huszárrohammal sem, — az idők méhébe, a multba terelni vissza a nemzet életének azon éveit, melyeket oly eszélytelenül elhanyagoltunk.

II.

Programmomban ez időszereént az első pontot oly államszervezet képezi -- mely nemzctünk géniuszából, tüzetes viszonyainkból merítve -- lehetőleg képes legyen hazánk értelmi, erkölcsi, anyagi erőit kifejteni, valódi szabadságot, jólétet adni, melyet népünk a mult nehéz nyomása alatt még mindig oly annyira nélkülöz. S mi fogja ezt megadni?

Oly állam intézmények, melyek mindenkire nézve lehetővé teszik a művelődést, s a műveltségi képesültség alapján tényleg életbe léptethetik azon jogegyenlőséget, melyet 1848-iki törvényhozásunk már elvben kimondott.

E végett követelem a kötelező, ingyenes oktatást az elemi, s a szintén ingyenes oktatást a középtanodai s felsőbb tanfolyamokon, -- az összes tanrendszer gyökeres reformját, -- a tanító személyzetnek korszerű ellá-

tását, — a nagyobb mérvű állami ösztöndijakat, — e végett a hadsereg legénységének kötelező elemi oktatását s a közművelődés egyéb segéd eszközeit — oly mérvekben, miszerint most még mindig oly csekély értelmiségünk, — mind mennyiségben, mind sulyban öregbödve, megtehesse mind a hazának, mind az egyetemes emberi haladás ügyének azon szolgálatokat, melyeket mint reá eső részt hazánk földe — e kies nagy földterület — tőle vár.

Minthogy azonban a tanoda önmagában még nem, — hanem csak akkor bir egy népet a valódi szabadság és jólét színvonalára emelni, ha az állam intézményei a gyakorlati életben is értékesíteni bírják azon erőket, melyeket a tanoda fölszerel: én ez értelemben összes állami intézményeinket a közművelődési képesítvények alapjára óhajtom fektetni s ez okból a törvényhozó, — végrehajtó s birói hatalom állomásainak betöltésénél, sőt magának mind ez államhatalmak szervezetének megállapításánál is a munkafelosztás elvét, a szakrendszert, a szakképesítvényt mint elengedhetlen föltéteket óhajtom kiköttetni.

Vallom az önkormányzat elvét államban, úgy, mint megyében és községben: de nem akarom föláldozni a lényegét a formának. — Az állam nagy nemzeti önkormányzatát fölavatta már 1848-iki törvényhozásunk: behozta a parlamenti, felelős kormányrendszert alkotmányunkba, azonban még mindig nélkülözzük egy elengedhetlen előföltételét a parlamenti kormányrendszernek: azon intézményeket, melyek a törvény uralmát lennének biztosítandók.

Ezért kívánom én programomban *államtörvényszék* fölállítását, az államhatalmak közt fölmerülő surlódások elintézésére; ezért kívánom elejét venni a pártküzdelem elfajulásának azáltal, *hogy független bíróságokra óhajtom ruháztatni* — a justice administrative mellőzésével — *a közgazgatásilag okozott magánjogi sérelmek megorvoslását.*

Törvényhozó hatalmunk elemeinek s eljárási módo-

zatainak reformját, gyökeres reformját még továbbra használni annyit jelentene, mint ezentúl is lehetlenné tenni a törvény uralmának megállapítását, nem kevésbé, mint a nép politikai nevelését; -- annyit tenne, mint fokozni a politikai erkölcstelenséget.

Ezért kívánom a választásoknál részemről a szavazati jogot kizárólag műveltségi, erkölcsi minősítvényekre fektetni; -- ezért óhajtom behozatni a községenkénti, titkos szavazást, -- ezért akarok szigorulag következetes incompatibilitási törvényt, szigorú büntetéseket a választások befolyásolhatása végett üzött vesztegetésekre, erőszakoskodásokra, pressiókra; ezért óhajtom a választó kerületek új és igazságos beosztását.

Ámbár elméletben az egy-kamra rendszer híve, belenyugodnám oly felsőházba, mely hazánk sajátlagos viszonyai közepette némi nyugpontot lenne képes adni szemben pártküzdelmünkkel, a nélkül azonban, hogy kaszt-érdekeket ápolna vagy hogy a szellem tehetetlenségéből fogna egyedül mérséklő hatalma állani.

Ohajtom, hogy betöltessenek azon hézagok, melyeket alkotmányos fejlődésünk eddigelé az országgyűlés egybehívásának, a két kamra egymásközi viszonyának *s a vetőnak kérdésében* nyitva hagyott; tüzetes törvényt óhajtok a ministeri felelősségről is.

Ohajtom, hogy a törvényhozási előmunkálatok^{szak} értelmi támogatására államtanács vagy oly közegek, s oly jogkörrel szerveztessenek, miszerént ne nehezítsék meg a törvényhozó és végrehajtó hatalmak kölcsönhatásában a parlamenti felelős kormányrendszer mechanizmusát.

Végrehajtó hatalmunk szervezete sem felel meg többé a kor igényeinek.

Ohajtom a tárcák célszerű beosztását, az ügyek célszerűbb csoportosítását, az állomásoknak országos és nyílt szakpályázat utján betöltését, s oly anyagi ellátását, mely mellett a tisztviselők magán vagyonuk nem lé-

tében is egész becsülettel szentelhessék élteket hivatalos teendőiknek; óhajtok tüzetes törvényt a nyugdíjrendszerről, nem különben, a szolgálati ügyrendről, — s kívánok korszerű közigazgatási törvényeket, melyek nélkül önkormányzat művelődési jogállamban ma már nem létezik.

Óhajtom, hogy azon hibák, melyeket 1869/72. diki országgyűlésünk a köztörvényhatóságok és községek rendezésénél alkotmányunkba becsúszeni engedett, minél előbb helyre hozassanak. Ez értelemben óhajtom, hogy azon apró törvényhatóságaink, a melyek sem elég értelmi, sem elég anyagi erővel egy korszerű önkormányzatra nem elégségesek, az illetők meghallgatásával a legközelebb fekvő törvényhatósághoz csatoltassanak, s hogy az összes községeknek — még a városoknak is — önkormányzati mérveire nézve ne elavúlt szabadalmak, hanem csak is azon közművelődési s anyagi erők legyenek irányadók, a melyekkel azok rendelkeznek.

S míg, egy felől veszélyesnek tartom azon visszaesést, melynek törvényhozásunk, — a műveltségi képesítvények elejtésével, a viril szavazatok célszerűtlen alkalmazásával törvényhatósági, ugymint községi életünk fejlődését kitétte: addig másfelől szintén csak megrovólag nyilatkozhatom azon kacérkodás fölött, melyet többségünk a hagyományossággal üzött, midőn a főispánt pusztán »méltóság«-ul meghagyta, s azon kacérkodás fölött, melyet a szabadelvűséggel üzött, midőn a községeknek — tekintet nélkül *műveltségök színvonalára* — egyiránt megadta a jogot, hogy közegeik számát, minősítvényét, egymásközti jogviszonyát, fizetését — bizonyos nagyon is résteljes kereten belül — saját maguk állapíthassák meg.

Én a megyei, illetőleg a törvényhatósági önkormányzatot *műveltségi minősítvényekre óhajtom fektetni*; — a városok önkormányzatát hasonlóképp; az oly községeket pedig, melyek korszerű önkormányzatra elégtelenek, oly kapcsolatokba óhajtom hozatni, a melyeket közigazgatási érdekeik

minden egyes nagy ágában a szakértelem közvetlen vezetése fogna fedezhetni.

Óhajtom, hogy vajha soha többé elő ne fordulnának alkotmányosságunkban kivételes állapotok; de miután hazánkat ezek ellen nem biztosíthatjuk: óhajtom, miszerént a kivételes állapotok fölötti intézkedés jogai is törvényes úton, alkotmányunkba becikkelyeztessenek.

Függetlennek óhajtom a birói hatalmat, s ez értelemben nem csak a jelenleginél méltányosabb anyagi ellátását óhajtom az összes birói személyzetnek, hanem óhajtok oly törvényeket, melyek a birói állomások betöltését s a birói felelősséget lehetőleg elvonják a politikai pártok befolyása alól.

Érezzük igazságszolgáltatásunk megdöbbentő hiányait; tudjuk, miszerént egy gyors, pontos, olcsó igazságszolgáltatás létesítésével nem csak azért tartozunk a nemzetnek, mert e nélkül sem közerkölcsiségünk, sem közgazdaszatunk állapotai nem javúlhatnak, — de tartozunk azért is, mert ezt édes hazánk jó hírneve a külföld előtt követeli így: ugyanez okból korszerű polgári, kereskedelmi s büntető törvénykönyvnek, a szóbeliségnek, nyilvánosságnak közvetlenségnek, — s azon lelketlen visszaéléseknek megfékezésére, melyek a szegény nép tájékozatlanságával üzennek, szigorú ügyvédrendnek, korszerű közjegyzői intézménynek, nemkülönben egy erőteljes, életrevaló rendőri szervezetnek behozatalát még továbbra halasztani részemről valódi bűnnek tartanám az emberiség és a haza ellen.

Börtönrendszerünk gyökeres javítása nélkül azonban igazságszolgáltatásunk csak félig érhetné el céljait. — S habár tudom, hogy mindez nagy áldozatokat, nagy beruházásokat venne igénybe: tudom, más részről azt is, hogy e téren a fukarkodás, az ily áldozatok megtakarítása a jövőre is csak megállandosítani segítené a haza legérzékenyebb sebeit.

Ugyan ezt kell mondanom közegészségügyünk, sze-

gényügyünk reformjáról és azon költségekről is, a melyeket egy közegészségügyi szervezetnek és szegényügyi intézeteknek föllállítása megkívánna.

Iparunk, kereskedelmünk, földművelésünk érdekében oly politikát óhajtok, mely nem feledi, hogy mily gyenge hazánkban, igen sok tekintetben még a magán társulás ereje, s tudja, hol kell serkentőleg föllépnie az államnak, a nélkül, hogy megsibbaszsa az egyéni tevékenységet.

Nagy föladatak várnak megoldásra a közmunka terén.

Hazánkat oly dúsan megáldotta a természet; de nem bírjuk értékesíteni áldásait. — Miért? Azért, mert munkakerőnk nem bírta még megzabolázni szilaj folyóink kiáradó vizeit, s mert elhanyagoltuk az olcsó kapcsolati vasutak eszméjét, melyek nélkül pedig nagy vasut-vonalaink rendszere oly sokat veszt éltető erejéből, s mert még mindig nem bírtuk oly karba hozni közlekedési utainkat, miszerént a termékeket szállító fogatok, mielőtt vasutaink indoházaihoz érnek, a sárba ne fulladjanak.

A dolgok ily állásában nem fogni hozzá a lehető legkomolyabb mérvekben mind vizeink szabályozásához, mind közlekedési utaink s vasutvonalaink kiépítéséhez annyit tenne, mint hagyni, hogy Magyarország fejlődésére jövőben is ránehezedjenek azon béklyók, a melyek anyagi erőinek, jólétének, művelődési segédforrásainak kifejtését akadályozzák. Igen, de ha óhajtom is vasutvonalaink kiépítését: tervszerűséget követelek, — az egész ország vasutvonalai és közlekedési út-hálózatának előzetes tervszerű megállapítását, nyilvános pályázatot és lelkiismeretes takarékoságot a kamatbiztosítással.

Mind ez ismét nagy anyagi áldozatokat igényelne — nem tagadom, a nemzettől. Igényelne az eddigiéknél nagyobb mérvű tételeket az államháztartás rendes kiadási rovataiban; — és bevallom őszintén — igényelne e rendes nagyobb mérvű kiadásokon kívül még, tetemes beruházásokat a közoktatásügy, egészségügy, igazságszolgáltatás, köz-

gazdasági politika, közművek, közlekedés terén egyiránt: jóllehet a népre már is oly súlyos adó teher nehezül!

Ámde, részemről nem óhajtok azok közé tartozni, kik azt hiszik, hogy szolgálatot tesznek a népnek már azáltal is, ha az adó teher könnyítését ígérik, anélkül, hogy hajlandók lennének egyúttal oly kezdeményezésekre, a melyek nélkül mellőzhetlen államkiadásaink fedezésére új jövedelem források komolyabb mérvben nem fakaszthatók. — Tárjuk föl őszintén a valóság képét a lelkiismeretek előtt, s utaljuk a népet férfias lemondásteljes munkára, mert e munka fogja csak megnemesbíthetni a jelen és a múlt szenvedéseit, — e munka fog csak üdítőleg hathatni azon aggodalmakra, a melyekkel a haza a jövőbe tekint!

Nem azt akarom egyébként ezáltal mondani, hogy fölsorolt reform-eszmék keresztülvitelét csak úgy tartanám lehetségesnek, ha mind e nagy mérvű beruházásokkal még tetőznők azon egész terhet, mely már most is a népet nyomja.

Igen, én is azok közé tartozom, kik nagy mérvű beruházásokat követelnek: de meg vagyok győződve, hogy korszerű adó-reformok által enyhíteni lehetne az eddigi terheken ott, a hova a terhek, igazságtalan adókataszter, a fogyasztási adók hibás alkalmazása s az adó rendszernek egyéb gyarlóságai folytán a népre leginkább rá nehezülnek.

Vajon nem hozhatott volna-e be már eddig is igazságosabb adó-kulcsot a többség az egyenes adóknál? — Nem pótolhatta volna-e azon fogyasztási adónemeket, a melyek a szegény embernek mindennapi betevő falatját keserítik meg, sőt magát a dohány egyáruságot, mely kicsinyes zaklatásainál fogva annyi nyugtalanságot okoz, oly adó nemekkel, mint egy kellő mérvben alkalmazott fényüzési adó, — vagy a mi e részben még fontosabb, oly rendszerrel, mely a lappangó tőkék s a lelkiismeretlenül eltítkolt jövedelmek kellő fokoni megadóztathatására is fölállította volna, — egyéb európai jogállamok példájára

— a módozatokat? S vajon nem vette volna-e el a kormány sok tekintetben az adó teher miatt támadt nyugtalanságnak az életét, ha kellő rendszabályokkal igyekezett volna meggátolni azon viszás helyzetet, a melybe hazánkat az eddigi adóbehajtási eljárás juttatta; hogy t. i. míg a földhöz ragadt szegény néprétegek adóhátraléka menthetlenül a közárverezés könyvelt látványát vonja maga után, addig a sok ezernyi nagy adó-hátrálékosok vajmi gyakran az évek egész sorozatán át biztos kényelemben fokozzák a deficitet?

A kormány, a többség mindezt elmulasztotta: én követelni fogom, hogy tegye jóvá ez iránybani mulasztásait, minél előbb.

S ha majd megteszi ama beruházásokat törvényhozásunk: eszélyesen gazdálkodva ott, hol lehet, s nem farkodva ott, hol nem szabad, — ha majd meg fogja hozni a földművesnek szintugy, mint az iparosnak s kereskedőnek azon munka kamatait, a melyeket egy korszerű népnevelés által fejlesztett értelem vetend: akkor bizonyára nem fogyni, de öregbödni fog ott csak a nemzet élettökéje, akkor, dacára mind e beruházások okozta áldozatoknak, bizonyára nem fogja érezni a nép sulyát az adó tehernek annyira, mint a hogy érezi most, midőn annak kivetése oly igazságtalan, s midőn az államháztartás téves beosztása miatt, mind e nehéz áldozatok legnagyobb részt meddők maradnak.

III.

Magyarország közgazdászata nem fejtheti ki magát kellő mérvekben, sőt — sok tekintetben — még csak egészséges irányban sem mindaddig, míg önálló nemzeti bank fölállíthatása által pénzügyét úgy mint kereskedelmét a bécsi bank szabadalmainak nyomása alól föl nem szabadítja. Ez az én törekvésem is; sőt, mert tudom, hogy egy önálló nemzeti bank fölállítására áldozatteljes pénzügyi műveletek elkerülhetlenek ugyan, de a főnálló közjogi alapon is eszközölhetők: az önálló nemzeti bank kérdését oly reform-kérdésnek tekintem, melyért küzdeni első sorban azok utalvák, kik a korszerű haladás zászlaja alá óhajtanak sorakozni. Használ értelemben kell nyilatkoznom a honvédelem kérdéséről is.

Az 1867: XII. törvénycikk elismeri a magyar hadsereget; legkevesbé sem ütköznék tehát az 1867-diki közjogialapba, sőt a nemzet bizonynyára osztatlan megnyugvással fogadná, ha — miként a képviselőházban már magam is sürgettem — mind a sorhadban, mind a honvédségnél gyalog és lovasezredeink mellé szerves számarányban magyar tüzér és műszaki csapatok is állíttatnának. Szigorú s gyakorlatias rendszabályokat óhajtok azon visszaélések kiirtására, melyek az ujoncozásnál kellő ellenőrzés hiányában a szegény népre oly gyakran ránehezednek.

Óhajtom, hogy a külképviseltetésben, a diplomatiában úgy, mint a consulságiban Magyarországnak kijusson azon osztályrész, mely hazánkat az 1867: XII. törvénycikk alapján is megilleti. Óhajtom pedig ezt nem csak a személyzet számarányát illetően: de tekintve azonszellemet is, melynek külpolitikáját átlengnie kell.

Magyarország nem gondolhat kalandokra: Magyarországnak mindenek előtt állandó békére van szüksége, hogy helyreépíthassa egész csendben szerény, de kitartó, önföláldozó munkával azt, a mit a mostoha századok tőle megtagadtak.

A béke politikája: ez jelszavam nekem is: s ha majd ismét el talál az idő, mely fegyverre szólítandja a nemzetet: úgy én csak szerencsét fogok kívánhatni hazámnak, ha külpolitikánk vezetői azon nemzetek oldalára fogják odavetni a monarchia súlyát, a melyek a művelődési államalakulás eszméjét az összeuropai polgárosodás érdekében saját nemzeti fejlődésökben kilátásba helyezik s nem fogják milliók boldogságát kockára tenni egy agyrémért, vagy csak azért, hogy egy menthetetlen bomlást erőszakkal föltartóztassanak.

Egyébként a férfiú, ki jelenleg a monarchia külügyeit vezeti, ez időszerént teljes mérvben bírja bizalmamat, s nem is aggódom jövő magatartása fölött: miután oly

élénk emlékekben él -- még mindnyájunknak azon
jótékony befolyás, melyet a leviharzott nagy háború folya-
mában szerencsés tapintata által, még hazai kormányunk
élén, Magyarország sorsára gyakorolt.

IV.

Rendi alkotmányunkban — aránylag az akkori idők szelleméhez képest — legalább a kiváltságos osztályokon belül — kétségtelenül, nem egy oly vonása díszlett az egyéni szabadságnak, a melyhöz hasonlót hasztalan kerestünk volna azidétt nyugat legfejlettebb nemzeteinél: ámde ne akarjuk se magunkat, se a nemzetet azzal hitegetni, hogy a tisztos Werböczy 9-ik címének olyatén értelmezése, miszerént az ma már az 1848-iki törvények szellemében a nem kiváltságos osztályokra is kiterjesztve vagyon, a mai társadalom sok oldalú viszonyaival szemben, eléggé biztosítaná az egyéni szabadságot. Más részről én az egyéni szabadságot Magyarországon azon elmélet által sem látnám még megvédve, melyszerént alkotmányos államban mind az szabad, a mit a törvény nem tilt,

— és éppen a szabadságra nézve tartom veszélyesnek azon tant, melyet nálunk a szabadság legnépszerűbb bajnokai hirdetnek, — azon tant, hogy a részletes törvények alkotása fölösleges és ártalmas munkaszaporítás.

Értem az ily elméleteket, midőn azok oly államokban hangoztattatnak, a melyekben részletes írott törvény nem léteben is, a százados törvény erejű joggyakorlat megója az egyéni szabadságot bármely irányban is a hatalom túlcsapongásai, a jogtalanúl a birtokban bennlevők visszaélései ellenében: de mi biztosíthatja, sőt mi adhatja meg az egyéni szabadságot, ha nem tüzetes törvény, oly államokban, mint Magyarország, — hol a hatalom százados törvénytelen túlkapásaiból egybetorlódott „joggyakorlat“ és az e részben oly hiányos 48-iki törvények észjogi értelmezése minden lépten nyomon csak összeütközéseknek, ha nem erőszakoskodásoknak tesz ki napjainkban is az egyéni szabadság legélethevágóbb érdekeit?

Tüzetes törvényekben óhajtom tehát biztosíttatni az egyéni szabadságot, óhajtom pedig a törvény előtti s polgári teljes egyenlőség alapján s mert tudom, hogy polgári jogegyenlőség nélkül az egyéni szabadság a gyengébbek elnyomásának törvényesítésével azonos: óhajtom ugyan az egyéni szabadság érdekében óhajtom, mind azon maradványok eltörlését, a melyek a multból napjainkra átörökölve a polgári teljes jogegyenlőséget gátolják. Ez értelemben óhajtom a hűbéri maradványok eltörlését is lehetőleg kielégítésével mindazon tekinteteknek, melyek a tulajdon jog fogalmának szempontjából kölcsönös méltányosságot parancsolnak. Magát az egyéni szabadságot azonban csak az által vélném biztosíthatni, hahogy tüzetes törvényben hozatnék az képletbe, legalább legfőbb vonatkozásaiban az államhoz: úgyis mint személyes szabadság, vallásszabadság, sajtószabadság, s úgyis, mint gyülekezési, társulási és kérvényezési jog.

A személyes szabadságot csak azon tekintetek által

vélem korlátozandónak, a melyeket a lelkiismeretes és gyors igazságszolgáltatás érdekei parancsolnak.

Én nem akarok részesévé lenni azon visszaéléseknek, a melyek a vallásszabadság jelszavával oly gyakran üzetnek. Én a vallásszabadságban a lelkiismeretek szabadságát, de nem az állam jogainak csonkítását keresem. Óhajtom, miszerént a törvényhozás, teljes vallásszabadság és teljes vallásfelekezeti egyenjogúság alapjára állva mindazon akadályokat elhárítsa, a melyek a vallásfelekezeteket autonómiájok berendezésében gátolják. Óhajtom, hogy törvénybe cikkelyeztessenek — nehogy az illetékességi kérdések új bonyodalmakat ébresztsenek — mindazon önkormányzati szervezetek, melyeket a vallásfelekezetek megállapítottak, vagy megállapítani fogtak, s hogy az állam legfőbb fölügyeleti jogának címén a vallásfelekezetek jogkörébe csak akkor avatkozzék be, ha a közérkölcsiségnek vagy saját magának az államnak látja veszélyeztetve érdekeit.

Az újabb ellenzéki törekvésekben ismét fontos szerepet kezd játszani egy jelszó, mely midőn az egyháznak elválasztását óhajtja az iskolától, ez által különbség nélkül az összes kath. egyház javak egyszerű elkobzását véli követelhetni állami célokra.

Én sem akarom, hogy ne eredeti rendeltetése, — én sem akarom, hogy ne az ifjuság oktatására, nevelésére fordíttassék azon roppant ingatlan vagyon, melyet királyaink mint államfők, még azon időben, midőn hazánk tüzetesen kath. állam volt, az államvagyonából általában nevelési célokra adományoztak.

Ámde, én nem akarom szem elöl téveszteni e kérdésben sem a haza valódi érdekét: és éppen ez okból nem felejttem el egy pillanatra sem, hogy nagy számmal vannak hazánkban kath. alapítványok, a melyek kizárólag kath. egyházi célokra tétettek, s a melyek jogilag éppen oly természetű magán alapítványok, mint a minők ha-

zánkban a görög keletiek vagy a protestánsok magán alapítványai.

Különbséget nem tenni tehát az egyes alapok és alapítványok jogi természeté közt, s lefoglalni tisztán felekezet nélküli állami célokra különbség nélkül valamennyi alapot s alapítványt, csak azok akarhatnák, a kik fölül helyezkedve a kegyes alapítók céljai iránti kegyeleten, készek állami célokra lefoglalni minden felekezeti alapítványt, s az állampénztárból fedezni a felekezetek összes szükségleteit.

Nem tagadom, hogy oly államokban, a melyekben az egész nemzet úgy szólván majdnem kizárólag a r. kath. egyházhoz tartozik, az összes alapítványok elkobzása megtörténhetik a nélkül, hogy ebből azért az államéletre új bonyodalmak sulyosodnának: de sokkal inkább tisztelem a jogot, sokkal inkább szeretem hazámat, semhogy akár tiszteletben tartván a g. keleti s protestáns magán alapítványok eredeti rendeltetése célját, kizárólag katolikus magán alapítványainkat kivánnám csak állami célokra fordíttatni, — akár megakarhatnám zavarni az ország belnyugalmát, azon sérelmekkel, a melyeket egy ily — általam még elméletben sem vallott — elvnek szigorúlag következetes keresztülvitele, mind protestánsainknak, mind különösen nem magyar nemzetiségű g. keleti hazánkfiainak fogott elmaradhatlanul okozni.

Nincs e kérdésben egyéb hátra, mint azon módozat, mely egyedül igazságos és eszélyes: független birói ítéletre bizni az egyes katolikus alapok stb. jogi természetének eldöntését, s azután törvénybe cikkelyezendett föltétek szerént a szervezkedendett kath. automiának vezetése, ellenőrzése alá bocsátván — természetesen az állam legfőbb fölügyeleti jogának épségben tartásával — a tisztán katolikus célokra tett alapítványokat, haladéktalanul állami közoktatásügyi célokra értékesíteni, mind azon alapokat és alapítványokat, a melyek — miként többek közt a pesti m. kir. tudomány egyetemi alap s a tanulmányi

alap — nem kizárólag a katolikus ifjuságnak, de legnagyobb részt az öszves hazai ifjuságnak oktatására, nevelésére, legtöbbnyire államvagyonból tétettek.

Óhajtom, hogy a katolikus autonomia minél előbb megszervezkedjék, már csak azon okból is, mert csak egy ily autonomiával szemben lehetend törvényhozásilag a placetumnál korszerűbb föltétekhez kötni az állam és egyház közti jogviszony szabályozását, s csak egy ily autonomiával szemben lehetend korszerűleg megoldani az egyház és iskola elválasztásának kérdését.

Midőn én az egyház és tanoda elválasztását programomban hangoztátom, nem azt akarom ez által mondani, hogy én le kívánnám tiltatni a felekezeteket saját felekezeti iskoláiktól: mert hogy is férhetne meg az állam kizárólagos egyedáruлагiaskodása a közoktatásügyben a vallásszabadsággal, a lelkiismeretszabadsággal, s így magával az egyéni szabadsággal?

Én az egyháznak az iskolátóli elválasztása alatt nem érthetek hazánkban egyebet, mint teljes fölszabadítását a tisztán állami közoktatásügynek az egyház alól.

Ez értelemben óhajtom lehetőleg kifejleszteni, s minden felekezeti behatástól távúl tartani a közös tanodák intézményét; ez értelemben óhajtom birói ítélet általi eldöntését azon tanodák patronatusa jogi természetének, a melyek a párbérek beváltása folytán oly időben jutottak, mint kath. tanodák a politikai községnek, mint ilyennek főnhatósága s kizárólagos gondozása alá, a midőn a kath. hitközség jogköre még az ugyanazon politikai községben lakó nem kath. polgároknak megadóztatására is kiterjedt, tisztán kath. felekezeti célokra.

Ez értelemben óhajtom én, hogy mihelyt a r. kath. autonomia szervezve, törvénybe cikkelyezve, s az állam és egyház közti viszony korszerű törvény által a lelkiismeretszabadság s teljes vallásszabadság alapján szabályozva lesz: szüntettessék meg a cultus-ministerium.

Őszinte barátja vagyok a sajtószabadságnak.

Határozottan követelem tehát mindazon akadályok megszüntetését, a melyek — miként a hirlapi cautio — a sajtó-szabadság gyakorlati érvényesülését nálunk komoly mérvben gátolják.

De ha szabad tért óhajtok is nyitni az eszmének, a szabad szónak, a tehetségek fejlődésének: *teljes tudatában annak, mily nagy átok a közerkölcsiségre az oly sajtótörvény, mely nem bír eléggé tiszteletet szerezni a magánbecsületnek s a családi szentélynek*: e részben a legszigorúbb sajtótörvényt, a legszigorúbb büntetést, legszigorúbb bűnvádi eljárást követelem azok megfenyítésére, kik elég lelketlenek arra, hogy viszaélnek a sajtószabadsággal.

Nem lennék őszinte barátja az egyéni szabadságnak, ha nem mennék el nem-magyar ajkú nemzetiségeink irányában a méltányosság azon határaig, a melyen túl már Magyarország területi épségének és állami egységének kockáztatása kezdődik.

Ez értelemben hajlandó vagyok mindazon akadályokat törvényhozásilag elmozdítani, amelyek akár a közoktatásügy, akár a törvénykezés, akár a közigazgatás terén nem-magyarajkú nemzetiségeink közművelődési fejlődését bármi tekintetben is gátolnák: mert tudom, hogy csak a közművelődés kellő kifejlesztése hegeszthetné be azon sebeket, a melyeket a gyászos emlékü testvérharc a haza belnyugalmán ejtett; hogy a közművelődés azon tér, a melyen nem-magyarajkú nemzetiségeink is az emberiség ügyét a közös hazában szolgálni leginkább érdekelvék.

És éppen azon indokok, melyek hazai nemzetiségeink irányában nekem e politikát sugalják, éppen ez indokok intenek engemet Horvátország irányában is engesztelékenységre, s hangolnak a lajtántuli népek alkotmányküzdelméi iránt őszinte részvétre. Magyarország mit sem veszthet, ha kielégíti Horvátországot: Magyarországnak egyik keze úgy szólván meg van kötve: ha Horvátország ellensége.

A lajtántuli népekkel szemben hazánk a be-nem avatkozás politikájára van utalva : ez azonban éppen nem zárja ki, hogy ne óhajtsuk beváltását az 1867: XII. törvénycikk azon pontjának, mely mintegy a közjogi alap biztositékául, a közösügyek fejében, a másik fél királyságaiban és országai-ban is teljes alkotmányosságot ígér .

V.

Ime: itt van egész képe azon politlcai rendszernek, melyet diadalra juttatni óhajtanék. Most még csak egyet. S ez az, hogy tekintve azon válságokat, a melyeknek még fejletlen írott államjogunk — kellő erejű parlamenti joggyakorlat hiányában — minden percben, akar a népképviselettel üzött párt-merényletek részéről, akarmás oldalról kitéve lehet: népképviseleti alapon nyugvó felelős kormány-rendszerünk, egész állami szervezetünk *alaprajzát, az állam hatalmak* egymásközi viszonyát, az alkotmány korszerű biztosítékait, nem különben az egyéni szabadság biztosítékait oly alaptörvényekbe óhajtanám becikkelyeztetni, amelyek az alaptörvényeknek ne csak nevét viseljék, de bírjanak teljes mérvben azon értékkel is, a melyet más alkot-

mányos államok *törvényhozásai* — alkotmányuk bizto-
sitékaül — az alaptörvény *fogalmához csatolnak*.

Nyilt kérdésnek hagynám egyelőre, vajon a törvény-
hatóságok *bizonyos számaránybani többségének* beleegye-
zése is, avagy csak külön az e célra egybehivandott alkot-
mányozó országgyűlés *bizonyos számaránybani többségé-
nek* beleegyezése köttessék-e ki arra, hogy az ekként alko-
tandott alaptörvények egészbeni vagy részleges módosítha-
tása megtörténhessék: annyit azonban határozottan követel-
lek, miszerént az ily értelemben alkotandott alaptörvények a
rendes országgyűlés folyamában, lehet, — merő tájékoztat-
lanság, vagy választási visszaélések folytán alakulható jelen-
téktelen párttöbbségek esélyeinek kitéve ne maradjanak.

Tudom, hogy az angol intézmények föltétlen bámu-
lói nem barátai azon rendszernek, mely különbséget tesz
törvény és alaptörvény közt, annak módosíthatása fölté-
teleinek szempontjából; tudom azt is, miszerént nálunk az
alkotmányos előitéletek a kizárólagos tantételek egész tü-
relmetlenségével ragaszkodnak az angol jogfejlődés által á-
nos nagy vonásaihoz: de épen nem látom indokolva az an-
gol szokásos jog vak utánzását hazai viszonyaink közepette.
Angliában a nemzet szerencsés véralkata, egy százados jog-
gyakorlat háborítlan birtokában, alaptörvények nélkül,
minden nehézség nélkül kerülhette ki azon benső össze-
ütközéseket, melyeket Magyarország közjogi fejlődésében,
épen ily alaptörvények nem léte miatt, nem egy izben ta-
pasztalt, s ha van valami, a mi a törvények uralmának
megszilárdítására hazánkban a leghathatósabb segéd-
kezet nyujthatja, ugy ez bizonyára nem az oly állapot,
mely tág tért nyit a pártoknak arra, hogy az államszer-
vezet leglényegesebb alapvonalait az oly gyakran merő
melléktekintetektől alakult többségi esélyek szerint min-
den pillanatban más, az előbbivel merőben ellentétes ala-
pokra fektethessék: hanem csakis a nemzet azon biztos
tudata lehet, miszerént törvényhozói az örök pezsgő élet

követelményeit szerves törvények alkotása által az alkotmány nagy alapvonalain belül, pillanatról pillanatra kielégíthetik ugyan, de magának az alkotmánynak ez alapvonalait, az alkotmányosság biztosítékait nem tehetik ki minden pillanatban meglepetéseknek. —

Ezek azon irányeszmék, a melyek engemet vezetni fognak jövőre is a politikában.

Az, a mit én akarok, az a nép valódi jóléte, értelmi, erkölcsi és anyagi erőink lehető legnagyobb kifejtése, a törvény uralmának védve alatt, tehát: Magyarország regeneratiója a közművelődési demokratia alapján.

A cselekvés órája elérkezett.

Nyiltan, ünnepélyesen nyujtom kezemet mind azoknak, kik a béke ugyan e műveit szentelendik a hazának, s kik lelkiismeretes, kitartó munkában keresik e nemzet boldogságát.

Közepette a böszült pártviszálynak, a nemzet értelmiségére hivatkozom: tőle várom — s főleg az ifjú nemzedéktől — hogy nem fogja elejteni, hanem a fölvilágosult honfíui lélek egész odaadásával, támogatni fogja az ügyet, a korszerű haladás ügyét: a küzdelem sikerét pedig, egész vallásos megnyugvással bizom a Gondviselésre!

Dr. BALLAGI GÉZA

